

Pronomen og determinativ – to ordklasser?

Av Svein Lie

Det har vært noe diskusjon om den såkalt nye ordklasseinndeling som Språkrådet innførte som norm i skolen i 2005, og som i all hovedsak bygger på den inndeling vi finner i Norsk referansegrammatikk (1997) (NRG). Især har skillet mellom pronomen og den nye ordklassen determinativ vært debattert. Det ble en debatt rundt år 2000, men det er fortsatt uavklarte problemer med skillet pronomen/determinativ. I denne artikkelen nevnes noen av argumentene fra den tidligere debatten, men også noen nye. Og etter min oppfatning er det fortsatt gode grunner til å være kritisk til det skillet som Språkrådet har innført.

I skolen i dag lærer ikke elevene den samme inndeling av ordklassene som tradisjonen tilsier, og som deres foreldre lærte. Denne såkalt nye ordklasseinndeling finner vi også i *Norsk referansegrammatikk* (heretter NRG), og med mindre endringer ble den godkjent av Språkrådet i 2005 for bruk i skolen.^{1 2}

Endringene har vært møtt med noe kritikk, og det gjelder kanskje især den nye ordklassen determinativ. Noe av kritikken vil bli referert her, men jeg vil også nevne andre forhold som gjør at vi ikke helt er ferdige med determinativene.

De ordene som regnes som determinativer, er i hovedsak de som har vært kalt adjektiviske pronomen, men det er også ord fra andre (tradisjonelle) ordklasser, nemlig artikler (*den, det, de*) og tallord (grunntallene: *fire, tolv ...*). Både artikler og tallord er blitt borte som egne ordklasser i denne ordklasseinndeling.

Determinativene fordeler seg på tre viktige undergrupper (foruten noen enkeltord som faller utenfor):

- Possessiver (eiendomsord) (tradisjonelt eiendomspronomen): *min, din, vår ...*
- Demonstrativer (pekeord) (tradisjonelt påpekende pronomen): *det, denne*
- Kvantorer (mengdeord): *en, to, noen, ingen, alle ...*

De ordene som da gjenstår som pronomen, er først og fremst personlige pronomen, men også resiproke og refleksive pronomen og spørrepronomen. Hvert ord (leksem) finnes bare i den ene ordklassen, bortsett fra *det/den*, som finnes i begge ordklasser (og dermed som to ulike ord).

---

¹ <http://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Praktisk-grammatikk/Grammatiske-termar/>

² Denne ordklasseinndeling er uttenkt av Jan Terje Faarlund, og ble først lansert i Faarlund (1988).

Andre grammatikker

De fleste tradisjonelle norske grammatikkene regner med en ordklasse pronomene, som stort sett også omfatter det som i NRG blir kalt determinativer. Men det finnes avvik. Western (1921) har en egen ordklasse determinativer, som omfatter omtrent de samme ordene som determinativene i NRG. Han regner da med *den* og *det* i begge ordklasser, men *de* – *dem* bare blant pronomene ”på grunn av adskillelsen av subjekts- og objektsformen”.

Næs (1972) har i sin ordklasseinndeling en klasse som kalles ”pronominale adjektiver”, og som svarer til Westerns determinativer.

NAVF (Norges allmennvitenskapelige forskningsråd) satte ned en komité på 1970-tallet som skulle drøfte terminologien i norsk språklære, og den alternative ordklasseinndeling komiteen kom fram til, var helt annerledes enn det vi finner i NRG. Men de konkluderer også med at tida neppe er moden for en endring på dette punktet, og sier klokelig at ”fordelene ved en konsekvent klassifisering er neppe så store at de oppveier de ulemper som et brudd på den hevdvunne praksis innebærer”. (*Terminologien* 1977: 46.)

De nyere store grammatikkene for svensk og dansk (SAG og GDS) opprettholder ordklassen pronomene stort sett som tradisjonen tilsier (om vi ser bort fra at artiklene ikke lenger oppfattes som egen ordklasse). SAG har ellers et par avvik fra tradisjonell ordklasseinndeling, men ikke på dette punktet. Enkelte nyere norske grammatikker har også valgt å beholde pronomene (og tallord), slik skandinavisk grammatikktradisjonen tilsier, bl.a. Vinje (2005) og Coward mfl. (2013).

Definisjoner

Denne nye inndeling har vært kritisert, som vi skal se, men om en gjør det i dag, er det viktig å ta med seg at fins to sett av definisjoner, ett i NRG og et annet hos Språkrådet. Det som kom av kritikk rundt år 2000, gjaldt NRG og det som var skrevet der. Men noen år etter autoriserte Språkrådet en variant av denne ordklasseinndeling for bruk i skolen, og definisjonene som er brukt av Språkrådet, faller ikke helt sammen med det som står i NRG, sjøl om inndeling er nokså lik. Jeg vil her nevne begge, men især Språkrådets definisjoner. NRG er skrevet, og ingenting der kan endres, men både Språkrådets definisjoner og hele ordklasseinndeling kan endres om Språkrådet måtte ønske det.

NRGs definisjoner finnes i NRG. Språkrådets grunnlagsdokumenter her må sies å være to dokumenter som finnes på Språkrådets websider:

- *Grammatiske termer til bruk i skoleverket*. Tilråding fra Norsk språkråd og Utdanningsdirektoratet. 2005 (rev. 2006).
- Johannessen & Hagen (2007): Nye grammatiske termer i skoleverket. *Språknytt* 2/2007.

(Heretter kalt hhv. GramTerm og J&H.)

I NRG er det uttalte prinsippet for inndeling i ordklasser at en først skal basere seg på morfologi, dvs. bøyning, og der den ikke strekker til, på andre kriterier. Pronomen er beskrevet som en ordklasse der de fleste ordene har kasusbøyning. Og determinativene bøyes i genus og tall, men ikke i kasus og bestemthet.

Hos Språkrådet er definisjonene annerledes, her fra GramTerm:

”De ordene som står igjen i pronomenklassen, vil kunne erstatte en substantivfrase i en setning.” Og videre: ”Determinativene bestemmer hva substantivet refererer til (stolen *min*, *den* stolen, *en* stol, *tre* stoler, *nokre* stolar, *Noras egen* stol).”

Og i J&H heter det:

”Determinativer eller bestemmerord er ord som avgrenser referansen til substantiver, ved for eksempel tall og bestemthet.” Og: ”Pronomener er nå ord som kan erstatte en substantivfrase, og determinativer er ord som står som bestemmerord til substantiv.”

Vi ser her at Språkrådets definisjoner i hovedsak bygger på syntaks, samt noe semantikk, men ikke bøyning.³

Kritikk 1

Dette skillet som er gjort mellom pronomen og determinativer, er kritisert av flere, bl.a. av Christer Platzack i hans omtale av NRG i *Maal og Minne* (1999). Han sier at sjøl om en kan ha forståelse for kriteriene som er lagt til grunn for ordklasseinndeling i NRG, må en se på konsekvensene, og på et par punkter blir resultatet uheldig, ifølge han. Ett punkt er possessivene, som i NRG (og i Språkrådets inndeling) regnes som determinativ. Men det er uheldig, sier Platzack, de hører nært sammen med personlige pronomen:

jeg - min, du - din, han - hans osv.

Disse har også en kontrast mellom 1., 2. og 3. person, noe som kan se ut som en tilfeldighet, når de havner i ulike ordklasser. Dessuten kan mange possessiver betraktes som genitivsformer av personlige pronomen:

---

³ Nå er det ikke ut fra disse to skrivene helt klart hvor grensa mellom pronomen og determinativer skal gå. I GramTerm er ikke *den* eller *det* nevnt som eksempel, men i J&H er *det* nevnt som eksempel på determinativ. Om *det* også skulle være pronomen, og i så fall om det også skulle gjelde *den*, *de*, *dem*, *dei*, er slik sett uklart. Men det vises til NRG, og det må antas at det er det som står der, som skal være gjeldende (på dette punktet). Og i NRG er det klart at *den*, *det*, *de*, *dem* regnes som personlige pronomen i bokmål, og *det*, *dei* i nynorsk. Som determinativer er der nevnt *den*, *det*, *de* i bokmål og *den*, *det*, *dei* i nynorsk.

han - hans, henne - hennes, den - dens, dere - deres osv.⁴

Et annet problem, hevder han, er at ord som *all*, *noen*, *ingen* er kalt determinativer, men det er ikke opplagt at det er mer grunnleggende ved disse orda at de står til et substantiv (og dermed blir determinativer), enn at de står alene (og dermed burde kalles pronomener).

Ordklasseinndelinga i NRG er omtalt og kritisert i Enger & Kristoffersen (2000), og noe av kritikken finner vi igjen i Kristoffersen (2000), og et viktig punkt er skillet mellom pronomener og determinativ. Begge steder kritiseres det at en bruker bøyning som kriterium for å skille når dette likevel ikke skiller godt. For det fins pronomener som ikke har kasusforskjell, og det er determinativer som ikke bøyes i kjønn og tall. Dette gjelder især alle tallordene fra to og oppover, som er kommet med i denne ordklassen.

Dyvik (1999) kritiserer definisjonene i NRG bl.a. for at de ikke gir forståelse av hva ordene i ordklassen er for noe så lenge de er definert ut fra bøyning. At f.eks. pronomener er definert ut fra kasus, gir liten forståelse av hva pronomener egentlig er.

En annen prinsipiell kritikk, ikke av de norske definisjonene, men mer generelt, er gitt av Davidsen-Nielsen (2003), som hevder at det er feil å si at determinativer skal være en ordklasse. Han peker på at det viktig å skille mellom form og funksjon, og determinativet er, sier han, ikke en ordklasse, men en funksjonstype.

Kritikk 2

For egen del må jeg si at noen av Språkrådets definisjoner innebærer problemer. I GramTerm står det: "Determinativene bestemmer hva substantivet refererer til (stolen *min*, *den* stolen, *en* stol, *tre* stoler, *nokre* stolar, *Noras egen* stol)." Men det er jo først og fremst substantivet sjøl som forteller hva det refereres til. I *stolen min* er det *stolen* som viser at det refereres til en stol, og *min* viser så hvilken stol det er. Og i *tre stoler* er det vel ikke klart hvilke stoler det refereres til, bare at det er tre av dem. Men også adjektiver kan innskrenke referansen for substantivet: *svarte biler* – at det refereres til biler, viser substantivet, og deretter avgrensar *svarte* referansen til en delmengde av alle biler, uten at *svart* blir determinativ av den grunn.

Bedre er definisjonen i J&H, der det står: "Determinativer eller bestemmerord er ord som avgrensar referansen til substantiver, ved for eksempel tall og bestemthet." Poenget her er vel at substantivet forteller hva slags ting eller person det refereres til, og at (noen av) determinativene så avgrensar referansen slik at den blir unik. Men det gjelder altså ikke alle, iallfall ikke *noen*, og heller ikke tallordene. I tillegg skriver J&H at "determinativer er ord som

---

⁴ Dette er enda klarere om en trekker inn talemålsformer som *dems*, *hos(es)* o.a. Jf. også talemålsformen *hvems* av pronomeneret *hvem*.

står som bestemmerord til substantiv”. Det må tolkes syntaktisk, og det er dermed en langt bedre definisjon.

At determinativer avgrensner referansen ved tall og bestemthet, er i beste fall uklart. Et determinativ foran et substantiv kongruerer med substantivet i kjønn og tall, men bidrar vel sjelden til å avgrense referansen. Siden *bilen* er hankjønn entall og *bilene* flertall, vil det hete:

denne bilen - disse bilene
bilen min – bilene mine

Determinativet kan her ikke ha en annen form, og dermed vil ikke tall og bestemthet bety noe for avgrensning av referansen. Determinativet i seg sjøl er med på å avgrense, men ikke ”ved for eksempel tall og bestemthet”.

I begge definisjoner fra Språkrådet står det at pronomen er ord som kan erstatte en substantivfrase. Det kan passe bra på 3. persons pronomen, som ofte står anaforisk. Derimot passer definisjonen dårlig på pronomen som *jeg, du, vi, dere*. Noen ville kanskje si at disse snarere har en deiktisk funksjon, siden de refererer til personer i en samtale eller diskurs, og slik sett kunne de sies å stå demonstrativene nær. At *jeg* skulle kunne erstatte en substantivfrase, blir i det minste noe søkt, for *erstatte* må jo her tolkes som at pronomenet skal erstatte en substantivfrase med samme referanse.

Dessuten er det slik at også visse determinativer kan erstatte substantivfraser, som i flg. eksempel (fra Bjørnson):

(Edvard) gav sig riktig til at nøde Ola, og det likte *denne* nokså godt

Og Davidsen-Nielsen (2003) nevner at dette også gjelder possessiver:

den gamle mannens hatt --> hans hatt

Ordet *hans* skal være determinativ, men erstatter her substantivfrasen *den gamle mannens*.

En annen sak, som også Kristoffersen (2000) er inne på, er hva som bestemmer om noe er en egen ordklasse. For en sak er kriteriet for hvordan ordklassen skal defineres, en annen sak er hva den skal omfatte. Om en tar for seg NRG og definisjonene der, så er det altså bøyning som skal være hovedkriteriet, så langt det går. Men her finnes det unntak. Egennavn tas med under substantivene sjøl om de i all hovedsak ikke blir bøyd. I den nye klassen determinativer er grunntallene inkludert, sjøl om alle tallord fra *to* og oppover ikke kan bøyes i kjønn og tall. Når mange ord i disse ordklassene likevel ikke kan bøyes, kunne en også ha beholdt den gamle ordklassen pronomen, og at ikke alle ord kan bøyes i kjønn og tall, behøvde ikke være avgjørende. Dessuten kan en si at de fleste personlige pronomen i en viss forstand bøyes i kjønn og tall: *han/hun/det – jeg/vi – den/de* o.a., eller i alle fall at kjønn og tall er distinktive faktorer for å skille mellom disse pronomenene.

Funksjon – substantivisk og/eller adjektivisk?

Språkrådet definerer altså de to ordklassene slik: "Pronomener er nå ord som kan erstatte en substantivfrase, og determinativer er ord som står som bestemmerord til substantiv." Dette svarer til det skillet som av og til har vært gjort mellom substantiviske og adjektiviske pronomen.

Dette kan virke greit nok i typeeksempler som her:

Dere er velkomne (pronomen)
Jeg tar *denne* biten (determinativ)

Men så viser det seg at flere ord har egenskaper som tilsier at de kunne være både pronomen og determinativ, men de blir plassert bare i én ordklasse.

Det er *mi* bok
Boka er *mi*
Alle elevene var ute
Alle elsker Maria

Unntaket er *den/det/de* (bokmål) og *den/det/dei* (nynorsk), som plasseres i begge ordklasser.

Den

Ordet (ordene?) *den* blir altså plassert både blant pronomenene og blant determinativene. Men det er ikke uproblematisk. For det første kunne en si at når en regner med to ord her, i hver sin ordklasse, så kanskje det i seg sjøl er en indikasjon på at skillet mellom pronomen og determinativ er feil. Og Kristoffersen (2000) sier at om nå ordet *den* hører til i to ordklasser, så tyder dette på et tilfeldig sammenfall av to ord, men slik er det jo ikke, hevder han, det er heller slik at alle (eller de fleste av) disse ordene har begge syntaktiske muligheter.

Faarlund (2002) svarer seinere på kritikken fra Kristoffersen, men på ett punkt gir han Kristoffersen rett, og om *den* skriver han at "vi rekna desse orda som pronomen, og det ser eg no er feil". Og han lanserer der en annen løsning enn den som er i NRG, for han vil nå i stedet si at når en har kasusbøying, har en pronomen, hvis ikke, er det determinativ. Ordet *den/det* blir dermed alltid determinativ, mens *de/dem* er pronomen pga. kasusbøying, men han holder åpent spørsmålet om *de* brukt determinativt er flertall av *den* eller pronomenet *de*.⁵ – Vi skal ikke forfølge denne alternative analysen, for Språkrådet har andre definisjoner av disse ordklassene, der syntaktisk funksjon er avgjørende, ikke kasus.

---

⁵ Et tredje alternativ finner vi i Faarlund (1988). Der er bokmål *den, det, de* og nynorsk *den, det, dei* alle utelukkende determinativ.

Men også etter Språkrådets definisjoner er det ikke alltid lett å si hva som er hva. Det er greit nok i eksempler som

Den var grønn (pronomen)
Den grønne bilen (determinativ)

Ikke så klart er det i eksempler som

De i banken ville ikke gi meg lån
Ser du det der?
Eg fekk dei som var til overs

I det siste eksempelet kan bokmål ha både *de* og *dem*:

Jeg fikk de som var til overs
Jeg fikk dem som var til overs

Begge deler regnes som korrekt i norsk, og noen språkrøkttere sier gjerne at vi i det første tilfellet har determinativ, som jo ikke har kasusbøying, og pronomen i det andre, siden vi får *dem*.⁶ Men da oppstår spørsmålet om vi har det ene eller det andre når ordet ikke kan ha kasusforskjell:

Jeg fikk det som var til overs
Eg fekk dei som var til overs

Vi har her ikke noe kriterium for å skille, og den som skal si her hvilket ord (og ordklasse) vi har, får et problem.

Et annet problem: Determinativet *den* hører til det som er kalt demonstrativer (eller pekeord). Samtidig er det et ord som skal stå som bestemmerord til et substantiv. Men det er ikke alltid at det er samsvar mellom disse to egenskapene. Jf.

Jeg liker den
Jeg liker dén

(Aksenten betegner her ekstra trykk.) Det første eksempelet (med trykklett *den*) må være pronomenet. I det andre eksempelet står *den* alene og skulle dermed også være pronomen. Men det har en påpekende funksjon og skulle dermed høre til blant demonstrativene.

---

⁶ Slik også NRG s. 321 og Julien (2005:123).

Kinn (2012) mener *den* og likeså *denne* bør plasseres blant pronomenene (og bare *der*), dels ut fra betydning, dels ut fra plassering. Han peker på at disse orda som predikativ er referensielle, på samme måte som pronomenen:

Det er den/denne
Det er meg

Han peker også på at *den/denne* syntaktisk oppfører seg som personlige pronomen i det at i et substantivfraseskjema står *den/denne* samme sted som personlige pronomen, mens andre determinativer har andre plasseringer.⁷

Han/hun/ho ...

Ordene *han/ham/hun/henne/ho* regnes alle med til personlige pronomen, slik vi er vant til. Og de står jo oftest substantivisk, så det er greit nok. Men det er ikke hele sannheten. For det fins bruksmåter som avviker fra dette. Vi har jo bl.a. uttrykk som

ho Kari, han Ola

Dette er konstruksjoner vi finner ved egennavn (og visse andre ord), især i talespråket i det meste av Norge. I slike eksempler er *ho/han* o.l. i seinere år ofte blitt kalt propriell artikkel (Johannessen & Garbacz 2014).⁸ Siden *ho/han* her har determinativ funksjon, er det naturlig å spørre seg om vi da har egne determinativer her, eller om dette er varianter av pronomenene. Det er vel rimeligst å si at vi her har pronomen, bl.a. fordi de er formelt identiske med tilsvarende trykklette pronomenformer.

Se på a Mari! – Se på a!
Sjå på'n Ola – Sjå på'n!

I så fall har vi her pronomen med determinativ funksjon.

Men også ellers finner vi personlige pronomen i determinativ bruk. Et par eksempler:

Er ikke det han beundrer din?
Hva synes du om han der Skavlan?
Ta nå hun der Sissel ...

Denne bruken av *han/hun* (ev. + *der(re)*) finner vi helst der den som nevnes, er kjent for samtalepartnerne, men ikke i samtalefokus. Jeg har kalt dette for bakgrunnsdeiksis (Lie

---

⁷ Kinn (2012) problematiserer også forholdet mellom determinativer og adjektiver, og han skriver i sin konklusjon: «Det er langt frå opplagt kor det er best å dra grensa mellom determinativ og adjektiv – dersom ho skal dragast».

⁸ Eller prepropriell (når den er foranstilt).

2010a, 2010b).^{9 10} Også her har vi personlig pronomen i determinativ bruk.¹¹ Vi har liknende bruksmåter ved *den*, men da er det naturlig å si at vi har determinativet *den*:

Husker du den togturen til Bergen?
Den der nye boka hennes, hva heter den igjen?

Bokmål *hun* har her en interessant oppførsel mht. til kasus. Det vanlige er en tydelig forskjell mellom en subjektsform *hun* og en objektsform *henne*:

Hun kom tidlig – Jeg så henne

Men vi ser ikke så sjelden formen *hun* også når ordet ikke er subjekt (eller predikativ). Noen autentiske eksempler (fra bøker og web, detaljer i Lie 2010b):

På filmen drev [NN] og sminket hun nerden som hadde ...
jeg er veldig skeptisk til hun derre Lene

Dette er eksempler på *hun* brukt om bakgrunnsdeiksis, og syntaktisk bruk som determinativ. Det kunne tyde på at vi har tilløp til det samme som ved *de/dem*, en substantivisk bruk med kasusforskjell og en determinativ bruk uten, som i

De kom tidlig – Jeg så dem (pronomen)
De nye bilene er kommet – Jeg så de nye bilene (determinativ)

Men vi finner også *hun* i (autentiske) eksempler som disse:

Kunne han stole på hun fra Kaffebrenneriet?
Det beste er å ha ansiktet til hun i Baccara

Det kan tyde på at det er den determinative varianten vi har her. Og likeså her (eks. fra NRG):¹²

Lengre kø for de uten garanti
Forholdet mellom de på to hjul og de på fire

---

⁹ I Vindenes (2018: 110) kalt «recognitional use».

¹⁰ Ordene *han/hun* i slike eksempler blir også kalt psykologisk distale demonstrativer, bl.a. i Johannessen (2008).

¹¹ En kan jo også notere seg at engelsk her helst vil bruke *this/that*, som er klare demonstrativer.

¹² Jf. Knudsen (2002 [1856]: 178), som er inne på noe liknende: «Naar det «paapegende» *den* (det, de) regnes for personligt Pron. eller Artikkel, hvor det har svag eller svageste Betoning (§ 375), saa burde omvendt *han* og *hun* regnes for Demonstr., hvor de har stærk Betoning: Intet er svært for *ham*.»

Vi skal ikke gå lenger inn i detaljene her, men det som dette viser, er at vi har et svært uryddig område, der vi har ord som kan brukes både substantivisk og determinativt. Og spørsmålene blir da bl.a.:

- Når har vi determinativet *den*, og når har vi pronomenet?
- Er ordene *han/hun/ho/henne* alltid pronomen, eller har vi også her parallelle determinativer? Og i så fall: Når har vi det ene og når det andre?

Alle, noen, ingen, dette ...

Kritikere av den såkalt nye ordklasseinndelinga har pekt på at det ikke er opplagt at det er mer grunnleggende ved ord som *all*, *noen*, *ingen* at de står til et substantiv (og dermed blir determinativer), enn at de står alene (og dermed burde kalles pronomen).

Hva som er grunnleggende her, kan diskuteres, men en måte å nærme seg det på er å se på frekvens. Jeg har sett på forekomstene av noen såkalte determinativer i et skriftspråkkorpus (her kalt A)¹³ og et talespråkkorpus (B)¹⁴ og prøvd sånn noenlunde å avgjøre om de i det enkelte eksempel syntaktisk står substantivisk (alene) eller som determinativ (i en substantivfrase e.l.). Og vi finner interessante tall.

Leksemet *alle* har ordformene *all*, *alt*, *alle*. Formen *all* finner vi utelukkende brukt attributivt, altså som determinativ, i korpusene. Formen *alle* forekommer mest attributivt i A, men i B står *alle* like ofte alene. Formen *alt* står oftest alene, dvs. substantivisk.¹⁵ En annen sak er at formen *all* har lav frekvens, slik at om vi summerer, og regner med at fordelinga i hele materialet er omtrent som i den delen som er undersøkt, så vil bruken av leksemet *all* brukt som determinativ være langt under 50 %.

Om vi går til leksemet *noen*, er resultatet mer jevnt. Formen *noen* har overvekt av determinativ funksjon, mens formen *noe* brukes litt oftere substantivisk enn attributivt i begge korpus.¹⁶ Leksemet og formen *ingen* forekommer ofte sammen med *ting* (altså *ingen ting*), og om en tar slike eksempler ut, er det klar overvekt av attributiv, dvs. determinativ bruk av *ingen* i A, og omvendt i B.

Om nå dette bildet er typisk, ser vi at for disse tre leksemene er begge bruksmåter frekvente, men ut fra frekvens er det ikke mulig å påstå at bruksmåten som determinativ er den mest grunnleggende.

Et annet ord som er kalt determinativ, er *denne*. Og for formene *denne* og *disse* er nok den determinative bruksmåten den vanligste. Men om vi går til nøytrumsformen *dette*, som er

---

¹³ Oslo-korpuset av taggede norske tekster.

¹⁴ NoTa, et talespråkkorpus med informanter fra Oslo-området.

¹⁵ Jeg har tatt for meg 100 forekomster av hvert ord (ordform) i hvert korpus. Jeg tar ikke med eksakte tall her, for det er ikke alltid så lett å si hva som er hva, og det som er relevant her, er tendensen, ikke prosenter.

¹⁶ Og da oftest foran *annet*, *slikt* eller adjektiv (*noe nytt* o.l.).

den mest frekvente ordformen, så ser vi at substantivisk bruk er klart mest frekvent i begge korpus.

Vi ser altså at for disse ordene som er nevnt her, er det på ingen måte "grunnleggende" at de står adjektivisk eller substantivisk.

Oppsummering

Det vi ser her, er et uklart bilde. En god del av de ordene som er kalt pronomen eller determinativ, fungerer både slik pronomen gjør, og slik determinativ gjør. Bare ved *den* vil en i den såkalt nye (faarlundske) ordklasseinndeling plassere en forekomst blant pronomenene og en blant determinativene. Men det kunne lett argumenteres for at det samme skulle gjelde flere ord.

Og ved *den* er det igjen vanskelig å sondre helt mellom pronomenet og determinativet. Det er ingen helt tydelige grenser her, og det finnes eksempler som uklare for oss grammatikere, og sikkert også da i enda større grad for elever i skolen.

Problemet her er, slik jeg ser det, at en har hatt som et overordnet utgangspunkt at en ville dele ordklassen pronomen i to, i det som gjerne kalles substantiviske pronomen og adjektiviske pronomen. Men dermed har en tatt for lett på det at mange av ordene i den gamle pronomenklassen har begge bruksmåter, slik vi har sett. Og for *den*, som er oppført i begge ordklasser, er det ofte vanskelig å vite om det er pronomenet eller determinativet en har med å gjøre. Et problem er også at definisjonene av ordklassene ikke er stringente nok, og at det derfor ikke er mulig å avgrense de to ordklassene helt ut fra dem.

Nå hender det også ellers at det kan være vanskelig å ordklassebestemme et ord, men her er det annerledes, for her gjelder det en stor del av ordene at de har bruksmåter på begge sider av det som nå skal regnes som skille. Det tyder på at det er noe galt med skillet, at det kanskje ikke skulle vært der.

Mange av de problemene som er nevnt ovenfor, ville forsvinne om en "la ned" ordklassen determinativ og overførte ordene der tilbake til pronomenene. Så kunne en si at mange ord oftest brukes substantivisk, som *du, han, seg* o.a., noen brukes oftest adjektivisk, som *denne*, mens andre igjen, som *den, alle*, brukes hyppig på begge måter. En kunne likevel opprettholde undergrupper som demonstrativer, men da prototypisk, som en indikasjon på de vanligste bruksmåtene. Ordet *den* ville igjen bli samme ord i begge disse eksemplene:

Jeg liker den

Jeg likte den turen

Bare bruksmåten ville være forskjellig. Etter den såkalte nye ordklasseinndeling derimot har her vi to forskjellige ord, som bare tilfeldigvis skrives likt.

Om en la ned determinativene som ordklasse, ville en også få gjenopprettet sammenhengen mellom personlige pronomer og det vi er vant til å kalle eiendomspronomen (*du – din, han – hans*).¹⁷

Hvis en også lot tallordene igjen få lov til å være tallord, så ville vi få ei inndeling som har tydeligere forskjeller mellom ordklassene, og som derfor er lettere å forholde seg til, både for folk flest og for elever i skolen. Og vi ville få ordklasser som er gjenkjennelige for folk som har gått på skolen før 2005, og som dessuten er i tråd med det en lærer i andre land, ikke minst våre naboland.

Så siste ord bør ikke være sagt om norske ordklasser.

Litteratur

- Coward, Gorgus mfl. 2013. *Norsk grammatikk. Riksmål og moderat bokmål*, rev. utg. Oslo: Kunnskapsforlaget / Det Norske Akademi for Språk og Litteratur.
- Davidson-Nielsen, Niels, 2003. Determinativer som ordklasse? I: *Language Travels. A Festskrift for Torben Vestergaard*. Aalborg: Aalborg University. S. 13-17.
- Dyvik, Helge. 1999. Grammatiske grunnbegreper. Om kapittel 1 i NRG. *Nordica Bergensia* 21: 9-24.
- Enger, Hans-Olav & Kristian Emil Kristoffersen, 2000: *Innføring i norsk grammatikk*. Oslo: LNU/Cappelen.
- Faarlund, Jan Terje. 1988. *Norsk morfologi*. Oslo: Samlaget.
- Faarlund, Jan Terje. 2002. Om pronomer og determinativ – eit svar til Kristoffersen. *Maal og Minne* 2002: 38-42.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget. (= NRG.)
- Grammatiske termer til bruk i skoleverket*. Tilråding fra Norsk språkråd og Utdanningsdirektoratet. 2005 (rev. 2006). Oslo: Språkrådet.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011. *Grammatik over det Danske Sprog I-III*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. (= GDS.)
- Johannessen Janne Bondi. 2008. Psykologiske demonstrativer. I: Janne Bondi Johannessen & Kristin Hagen (red.): *Språk i Oslo*. Oslo: Novus.
- Johannessen Janne Bondi & Piotr Garbacz. 2014. Proprial articles. *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal* 1: 10-17.

---

¹⁷ Noen mener kanskje det blir inkonsekvent av meg å argumentere mot skillet pronomer/determinativ siden jeg var med blant forfatterne av *Norsk referansegrammatikk*. Det er det ikke, for jeg mente da – og mener fortsatt – at det beste ville ha vært å holde fast ved de tradisjonelle ordklassene (de ti vanlige med unntak av artiklene). Men jeg var i mindretall i redaksjonen. Dessuten er det ikke ordklasseinndeling i NRG som er det største problemet, men at denne spesielle inndeling ble påbudt i norsk skole.

- Johannessen, Janne Bondi & Kristin Hagen. 2007. Nye grammatiske termer i skoleverket. *Språknytt* 2/2007.
- Julien, Marit. 2005. *Nominal phrases from a Scandinavian perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kinn, Torodd. 2012. Nominalet: Nokre tankar om topologi, ordklassar og sentrisitet. I: Enger, Hans-Olav, Jan Terje Faarlund & Kjell Ivar Vannebo (red.): *Grammatikk, bruk og norm. Festskrift til Svein Lie på 70-årsdagen 15. april 2012*. Oslo: Novus, 173-188.
- Knudsen, Knud. 2002 [1856]. *Haandbog i dansk-norsk Sproglære*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Kristoffersen, Kristian Emil. 2000. Ordklassane pronomener og determinativ. *Maal og Minne* 2000: 181–94.
- Lie, Svein. 2010a. Bakgrunnsdeiksis og demonstrativer. I: Jóhannesson, Kristinn mfl. (red.), 2010: *Bo65. Festskrift till Bo Ralph*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 168-177.
- Lie, Svein 2010b. [Om demonstrativer](#). *Maal og Minne* 2010: 59-78.
- Næs, Olav. 1972. *Norsk grammatikk*. 3. utg. Oslo: Fabritius.
- Platzack, Christer. 1999. Anmeldelse av NRG. *Maal og Minne* 1999: 91-108.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik I-IV*. Stockholm: Svenska Akademien / Norstedts Ordbok. (= SAG.)
- Terminologien i norsk språklære*. 1977. Oslo: Norsk språkråd / Cappelen.
- Vindenes, Urd. 2018. *Complex Demonstratives and the Cyclic Change in Norwegian*. Ph.d.-avhandling, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Vinje, Finn-Erik. 2005. *Norsk grammatikk – det språklige byggverket*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Western, Aug. 1921. *Norsk Riksmåls-grammatikk*. Kristiania: Aschehoug.

Svein Lie
Oslo, 2018
svein.lie@iln.uio.no